

بحران معنویت زن و معنویت گرایی جدید در جامعه اسلامی

محسن جمشیدی

دانشجو (کارشناس حسابداری)

(mzmjmarshidi@gmail.com)

یاسر سلطانی

کارمند

(soltani-y@mashhad.ir)

فاطمه حسن پور

فوق لیسانس (جغرافیا و برنامه ریزی شهری)

(fatemeh.hasanpour87@gmail.com)

زهرا بیک زاده

فوق لیسانس (کشاورزی و منابع طبیعی)

(Beiczade-z@mashhad.ir)

چکیده

یکی از مهمترین مسائل مورد توجه در نظام تعلیم و تربیت اسلامی، رشد شخصیتی متعادل و سلامت معنوی زنان است. یکی از بیشترین دغدغه های زن مسلمان در حال حاضر بحران معنویت و بحران هویت می باشد. بطور کل انسانی که دارای بحران معنویت شده باشد، دیگر بحران ها نظیر بحران اعتقادی، اخلاقی و بحران هویت نیز شامل حال وی خواهد شد، و این امر منجر به بحران هوی پرستی و مشکلات فرهنگی می گردد. وقتی سلامت معنوی به خطر بیفتد، فرد ممکن است دچار اختلالات روحی مثل احساس تنهایی، افسردگی و از دست دادن معنا در زندگی شود که خود می تواند سازگاری در زندگی، به ویژه حیات جاوید فرد را با مشکل مواجه کند. سلامت معنوی میتواند برای بهبود کیفیت زندگی مشترک زن و مرد و نیز حمایت های بین فردی که فرد از دیگران بخصوص خانواده می گیرد، سودمند باشد. در کنفرانس زنان و معنویت در ژوئن ۲۰۰۹ این موضوع به طور اخص مورد بررسی قرار گرفته و هدف از آن کشف تنوع و شخصیت معنوی زن می باشد. علیرغم نگرانی هایی که نسبت به این جریان وجود دارد متأسفانه کاستی های بسیاری در زمینه فرهنگ سازی جهت شناخت خویشتن خویش در زنان مشاهده می گردد. در این مقاله جریان فکری معنویت گرایی جدید و بحران معنویت به شیوه "توصیفی" با استفاده از روش کتابخانه ای-اسنادی مورد ارزیابی قرار می گیرد هدف از ارائه این بررسی شناخت و معنویت گرایی جدید زنان و بحران های بوجود آمده ناشی از آن و ارائه راهکار و پیشنهادات درخصوص معنویت گرایی دینی و احقاق ارزشهای اسلامی و بازگشتن به خویشتن خویش است.

واژگان کلیدی: معنویت گرایی، بحران معنویت، بحران هویت، جامعه اسلامی، زنان.

مقدمه

امروز در دورانی زندگی میکنیم که زندگی با جریانی سریع درحال گذشتن است و حوادث و رویدادهای گوناگون آن چنان با سرعت پدید می آید که هر نوع فرصت تفکر و تأمل برای سیر در دنیای درون و جهان برون را از آدمی سلب کرده و حاصل این تعلل آدمی، نداشتن انگیزه کافی برای اندیشیدن راجع به ضروریات زندگی اش است. تأثیر تمدن و تکنولوژی جدید بردگرگونی و بهتر شدن وضع زندگی مادی بشر را هرگز نمی توان از نظر دور داشت اما این واقعیت تلخ را نیز نمی توان انکار کرد که تمدن مدرن یکی از عوامل مهم غفلت آدمیان از اصلی ترین ساحت وجودی خود یعنی روح ملکوتی و در نتیجه فروپاشی بنیادهای اخلاقی و معنویت در جهان معاصر بوده است، پیامد این روند تصاعدی، پردازش انسان در قالب بیگانگی با خود و جهان خارج از خویش است که زمینه های بحران معنویت و هویت را پدیدار می سازد. با توجه به اهمیت و نقش سلامت معنوی در سالم سازی زندگی انسان به ویژه زندگی خانوادگی و فراهم سازی زمینه نیل به کمال و رضوان الهی، در متون دینی، به آموزه های معنوی شناختی، تربیتی و اخلاقی ویژه ای اقدام شده که میتواند ارتقا سلامت معنوی زنان و مردان را بدنبال داشته باشد و با توجه به اینکه بیشتر افراد جامعه را جوانان و دختران جوان تشکیل می دهند و این نیروی جوان در شرایطی است که تبلیغات منفی بیگانگان برای تهی کردن جوانها از مذهب و فرهنگ خودی سیر تصاعدی داشته، آنان را دچار بحران و از خود بیگانگی کرده، ضروری است به تحلیل مفهوم معنویت و معنویت گرایی و بخصوص معنویت زنان و بحران هویت دینی و ارائه راهکارها و پیشنهادات پرداخته شود.

و سوالاتی که با آن روبرو هستیم اینکه: آیا زن امروز در بحران هویت قرار گرفته است؟ و آیا زن امروز دچار بحران معنویت می باشد؟

باتوجه به **سوالاتی** که در ذهن پژوهشگر مطرح شده فرضیاتی که استنباط می شود این است که: زن امروز در جامعه اسلامی دچار بحران هویت شده است و دیگر اینکه زن امروز در جامعه اسلامی در معرض بحران معنویت شدید قرار گرفته است.

پیشینه پژوهش:

در ذیل به برخی پژوهش های صورت گرفته در خصوص معنویت اشاره می شود:

۱- "مطالعه تحلیلی نهضت معنویت گرایی و ارائه رویکردی برای آموزش عالی معنویت گرا رویکردی اخلاق بنیان" - در این مقاله جریان فکری معنویت گرایی و پیام اصلی آن به شیوه تحلیلی مورد ارزیابی می گیرد و رویکردی جهت تدوین برنامه های آموزشی معنویت گرا در مقطع آموزش عالی ارائه می دهد. و این رویکرد بنام رویکرد معطوف به دانش اخلاق بنیان می باشد و از عهده تأمین اهداف نهضت معنویت گرایی در آموزش عالی بر می آید (صفایی مقدم، زمستان ۱۳۸۹ و بهار ۱۳۹۰).

۲- "معنویت گرایی در عصری پسامدرن ایمان و عمل در بسترهایی جدید" در این مقاله با ترسیم فضای پسامدرنیته، به بحث معنویت گرایی جدیدی پردازد و با ارائه گزارشی از وضع موجود پیشنهادهایی را در مورد معنویت گرایی مطرح می کند. وی بیان می کند برای گسترش معنویت گرایی مطلوب باید آن را به رشته ای دانشگاهی بدل کنیم و همچنین در طول مدت آموزش علاوه بر رشد عقلانی و علمی محصلین برای رشد معنوی آنها نیز برنامه ریزی کنیم (اورسولاکینگ & سهرابی فر، آبان ۱۳۹۲).

۳- "جنبش های نوپدید معناگرا: یک تهاجم فرهنگی جهانی" وی در این مقاله به جنبش های نوپدید معناگرا از زوایای گوناگون می پردازد. نگارنده معتقد است که ریشه اصلی و کلید جهانی شدن این جنبش ها نوعی پلورال-سکورالیسم متعالی، یعنی فروکاهش دین به معنویت و تلفیق معنویت حاصل با عناصری گوناگون از دیگر ادیان است (وکیلی، ۱۳۹۵)

۴- "آسیب شناسی معنویت گرایی نوپدید در ایران" این مقاله برآنست نگاهی جامعه شناختی به آسیب شناسی جنبش ها و جریانهای نوپدید معناگرا بیندازد و راهکارهایی اولیه برای حل معضل مزبور در جامعه ایران بیابد پس از بررسی ویژگیهای آنها پیشنهاد برخی راه حل‌های اولیه برای حل معضل گرایش اجتماعی به این جنبشها از قبیل: تکیه بر مفاهیم اصیل دینی و عرفانی میراث اسلامی، بهره گیری از تاکتیک دربرگیرندگی به جای ابزار طرد و منع، بومی کردن عناصر سنت و مدرنیته و اعلا‌ی فرهنگی را ارائه می دهد (وکیلی، آسیب شناسی معنویت گرایی نوپدید در ایران، ۱۳۹۶)

۵- "مطالعه کیفی ارتباط معنویت گرایی و تاب آوری از نگاه زنان ایرانی ساکن ملبورن (استرالیا)" در این مقاله به مطالعه کیفی ارتباط بین معنویت و مذهب گرایی و تاب آوری از دیدگاه گروهی از زنان ایرانی ساکن ملبورن استرالیا پرداخته و براساس یافته های بدست آمده معنویت و مذهب گرایی نه تنها می تواند چارچوبی برای معنا بخشیدن به رنج ها و سازگارشدن با بحران ها فراهم کرده بلکه میتواند سلامت روانشناختی فرد را نیز ارتقا دهد (نقوی، زمستان ۱۳۹۴).

۶- "زن مسلمان و بحران هویت و معنویت در عصر حاضر" وی به دغدغه های بزرگ زن مسلمان در عصر حاضر که بحران هویت و معنویت است اشاره کرده است. و بیان میدارد که زن مسلمان اگر بخواهد این هویت دینی را احیا کند و به ندای قرآن و فطرت پاسخ گوید باید هویت دینی والهی خویش را احیا کند و به خویشتن خویش برگردد (حیدری، پاییز وزمستان ۱۳۹۳).

روش تحقیق

روش پژوهش به شیوه "توصیفی" و "علمی ترویجی" با استفاده از روش کتابخانه ای-اسنادی و تحقیقات بعمل آمده و مقالات و سخنرانیهای داخل و خارج از کشور در خصوص موضوعات مذهب و معنویت و زنان مورد ارزیابی قرار می گیرد.

یافته ها و نتیجه گیری

بحران هویت مهمترین واولین آسیب جدیست که دختران با آن مواجهاند و این بحران، بحرانیست که جوانان جامعه را درگیر کرده است. از خودبیگانگی و بحران هویت و معنویت که با شاخصهایی چون احساس بی معیاری، بی قدرتی، جامعه گریزی، جدایی از خویشتن، احساس پوچی و ناامنی همراه است، یکی از معضلاتیست که عدم توجه نهادها، سازمانها و خانواده ها به آن، موجب تشدید شدن این پدیده خواهد شد و بی تردید در جامعه به یکسری ناهنجاریها و مشکلات فردی، اجتماعی و فرهنگی دامن خواهدزد. متأسفانه وجود عناصر مختلف در بروز بحرانها، سبب بی هویتی فرهنگی و بحران هویت دینی و نوعی الینگی در آنان میشود که عدم توجه به آن، جامعه و افراد را با مشکلات فرهنگی، امنیتی، دینی، اجتماعی مواجه میکند. نقش اجتماعی زن در بسیاری از جوامع، ایجاد فساد اخلاقی و روابط نامشروع است و نه مریی بودن. علت اینکه زن مسلمان امروز الگوی خود را دختر غربی و حجاب او را حجاب خویش قرارداده، دوری جامعه مسلمان از آن اسلام اصیل است. آسیب شناسیهای انجام گرفته نشان می دهد که مجموعه حاکمیت در زمینه هویت بخشی به دختران، هم هویت دینی و هم هویت ملی یعنی ایرانی-اسلامی موفق نبوده است. باتوجه به بررسی های انجام شده تکیه بر پیشینه تمدنی و تاریخی کشور می تواند در احساس غرور، افتخار ملی و هویت بخشی به جوانان مان موثر باشد. بررسی پدیده مذکور نیازمند مدیریت سیستمی و شبکه ای در سطح کلان و خرد در تمامی عرصه های اجتماعی، مذهبی، فرهنگی، اقتصادی، تبلیغاتی بوده که بایستی با ارائه راهکارهای کلیدی و عملی از تشدید و خامت آن در گستره اجتماع و در بین جوانان کاسته و جلوگیری شود. بی تردید تبلیغات بیگانگان و القای فرهنگ وارداتی و به تبع مضمحل شدن و القای فرهنگ اصیل ایرانی، جوانان را با نوعی خلاهویتی مواجه خواهد ساخت که ماحصل آن احساس بی-هویتی در سطح فردی، گروهی، ملی و... خواهد بود.

راهکارها و پیشنهادات

- ایجاد الگوهای صحیح رفتاری صحیح منطبق بر اخلاقیات بشری و فطرت آزادی خواه انسانی، مقتضیات زمانی، مکانی و فرهنگی، تبلیغات صحیح دینی و ایجاد سیستم کنترل درونی در افراد از طریق ایجاد باورها، اعتقادات دینی و تقویت هنجارهای اجتماعی. معرفی الگو بسیار کار ظریفی می باشد. تلاش هایی برای معرفی الگو از بین هنرمندان یا ورزشکاران صورت می گیرد و بعد گاهی می بینیم که این الگو همه جانبه نیست. این افراد وقتی به عنوان الگو مطرح می شوند و زندگیشان با شکست روبرو می شود نمی توانند برای جوانان ما یک الگوی مناسب باشند. در مواردی می بینیم که این افراد در فیلمها و سریالها سعی میکنند در چارچوب ارزشهای فرهنگی جامعه باشند ولی در شبکه های اجتماعی و فضاهای مجازی این ملاحظات مشاهده نمیشود. تضادی که این وضعیت ایجاد میکند به نگرش جوانان و الگوپذیری آنها بیشتر آسیب میزند. از ابتدای انقلاب بحث معرفی ایران به عنوان پایتخت و ام القرای اسلام مطرح بوده است و مسابقات دختران شایسته فرصتی برای معرفی و شناسایی چهره واقعی زن ایرانی و مسلمان است باید از این فرصتها بهره گرفت و تلاش کنیم فرهنگ و معیارهای مورد نظر خودمان را به دنیا نشان دهیم. منتهی باید با برنامه، تعریف شاخصها، با آمادگی و هدف پیش برویم و نگذاریم روزی که مسابقه برگزار می شود تازه به فکر انتخاب و معرفی بیفتیم.

-درسال های گذشته پیشنهاد تشکیل کارگروه دختران جهت بررسی اولویت آسیبهای دختران مطرح گردید و جهت برون رفت از این بحران و یا مقابله با آن باید تلاش کرد. در مسائل و آسیب های اجتماعی، دختران همیشه سیل انتقادات بوده اند و متهم شده اند، مانند بحث حجاب و پوشش، این مسائل حتی به میان عامه مردم هم رفته و با ساخت جوک و... به تخریب دختران می پردازند، بررسیها نشان میدهد این خاص کشور ایران نیست در تمام دنیا این موضوع مطرح است و در موارد مشابه همیشه انگشت اتهام بسمت زنان و دختران بوده. در بررسی اشکال خشونت علیه زنان و در میحث خشونت در جامعه که زنان قربانی تجاوز می شوند اولین متهم خود زن است. به همین دلیل اکثر مواقع از مراجعه به پلیس و کلانتری خودداری می کند چون مطمئن است که محکوم نهایی خودش خواهد بود چرا که سوال هایی که از او پرسیده می شود این اتهام را در نهایت اثبات می کند. نگاهی که به زنان و دختران در بحث حیا و عفت وجود دارد و اینکه انتظار می رود زنان باید به این صفت آراسته باشند تا خللی در جامعه وارد نشود. انتقادات به زنان و سبیل بودن آنها نشان می دهد که جامعه ما به شدت جنسیت زده است. نهادهای مختلفی همچون خانواده، آموزش و پرورش، صدا و سیما، نهادهای مدنی و حکومت به طور کلی می توانند کمک کنند تا این مشکل برطرف گردد. خانواده جهت رفع مشکلات معیشتی و درگیری با مباحث اقتصادی محدود شده و آموزش و پرورش و صدا و سیما هم این موضوع را جزو دغدغه هایشان قرار دهند.

-ایجاد اشتغال و رفع مشکل بیکاری که نقش مهم در سردرگمی و تفریحات ناسالم ایجاد میکند.

-شناسایی دقیق و صحیح نیازهای دختران و زنان و ایجاد پل ارتباطی میان نسل جدید و قدیم .

-نیازاست کسانی که جوانان و دختران و پسران را به رفتار و کردار نیک و رعایت شئون اسلامی و حجاب و حیا و عفت و بپا داشتن نماز و جلوگیری از انحرافات مذهبی و اجتماعی دعوت می کنند، خود نیز در تمام مراحل زندگی این اصول را رعایت نمایند، زیرا عدم رعایت آنها سبب بدبینی و سرکشی و مخالفت جوانان از فرامین آنها می باشد.

-بکارگیری شیوه های مختلف فرهنگی جهت احیای هویت اصیل ایرانی مبتنی بر بسترهای تاریخی و تطابق و اصلاح آن با مقتضیات زمان جدید از طریق ابزارهای مناسب به ویژه رسانه های گروهی و وسایل ارتباط جمعی

-تقویت هویت دینی هم از سمت فرد و هم از سمت خانواده و جامعه. فرد از طریق تقویت باورها و اعتقادات مذهبی و دورنی کردن آنها می تواند فرآیند خودکنترلی و خودسازی را در خود تقویت و تثبیت نماید. و در این میان نقشه رسانه های جمعی (راديو،تلویزیون و اینترنت و جراید و مطبوعات) در سطح گسترده در فرهنگ سازی و شکل گیری هویت دینی و مذهبی شفاف تر می شود که با ایجاد برنامه های متنوع و اثر بخش بازده مناسب خواهد داشت.

-راه اندازی اماکن دینی در سطح شهر، برگزاری مراسم مذهبی، برگزاری همایش های دعا و نیایش و جشنواره های مرتبط با مسائل دینی و اعتقادی در شهر از جمله فعالیت هایی است که بر افزایش سطح سلامت معنوی شهروندان موثر خواهد بود.

-تبیین مبانی، اصول و روشهای ارزش شناسی اسلامی برای زنان و ارتقای نقش مناسب زن و مرد در خانواده و جامعه با اصلاح ساز و کار متون

-درک درست از سلسله مراتب ارزشی آموزه های دینی در تحلیل نقش های زنانه

-ضرورت برنامه ریزی، تدوین جایگاه زن در نظام جمهوری اسلامی و اصلاح الگوی مشارکت اجتماعی و اشتغال زنان در جهت حمایت و تقویت بنیان خانواده

-جلوگیری از فساد وی بی بند و باری و جلوگیری از ورود بی حد و اندازه لوازم آرایشی و مد و مدگرایی

-سال ۸۴ قانون راهکارهای گسترش فرهنگ عفاف و حجاب که مصوب شورای انقلاب فرهنگی بود به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. در مقدمه قانون هم به تعمیق باور و نهادینه شدن آن اشاره شده است. اینکه آموزش و پرورش نقش بسیار اساسی دارد و باید به صورت مستمر و هدفمند به این موضوع پرداخته شود. این قانون بسیار مفصل است و ۳۲۶ بند دارد و برای ۲۴ نهاد فرهنگی و اجرایی وظیفه تعیین کرده. حدود ۲ سال بعد از تصویب، شورای فرهنگ عمومی بر اجرای این قانون ناظر بود سپس اجرای این قانون را به وزارت کشور محول کردند و گشت ارشاد و طرح ارتقای امنیت اجتماعی مطرح شد، این پدیده به یک پدیده امنیتی تبدیل شد درحالیکه جنس این موضوع فرهنگی است و باید متناسب خود جنس پدیده با آن برخورد شود. این اعتقاد وجود دارد که باید زن و مرد را با هم ببینیم و نباید عفاف و حجاب را مخصوص زنان بدانیم و مردان را تبرئه کنیم و میرا از انجام این مسئولیت بدانیم (<http://www.tabnak.ir/fa/news>).

-نهادهای گوناگون اجتماعی، خصوصاً نهادهای آموزشی و فرهنگی نیز باید در جهت آگاهی دادن به زنان جامعه و تبیین اهمیت نقش زنان در خانواده عمل کنند، از این رو باید تدبیری اتخاذ گردد تا ضمن حفظ عزت و کرامت زنان در اجتماع از توانمندیها و قابلیت های بانوان جهت تسریع در توسعه و پیشرفت همه جانبه کشور در میدان عمل استفاده گردد چرا که بسا زنان میتوانند در بسیاری از موقعیتهای شغلی بهتر و موفق تر از مردان ظاهر شوند.

منابع

۱. اورسولا کینگ، & سهرابی فر، و. (آبان ۱۳۹۲). معنویت گرایی در عصری پسامدرن ایمان و عمل در بسترهای جدید. مجله دین، شماره ۱۹۳.
۲. حیدری، ح. (پاییز زمستان ۱۳۹۳). زن مسلمان و بحران هویت و معنویت در عصر حاضر. فصلنامه علمی - تخصصی مطالعات پژوهشی زنان - سال اول، شماره اول.
۳. صفایی مقدم، م. (زمستان ۱۳۸۹ و بهار ۱۳۹۰). مطالعه تحلیلی نهضت معنویت گرایی و ارائه رویکردی برای آموزش عالی معنویت گرا، رویکرد اخلاق بنیان. مجله راهبرد فرهنگ شماره دوازدهم و سیزدهم.
۴. نقوی، ا. (زمستان ۱۳۹۴). مطالعه کیفی ارتباط معنویت گرایی و تاب آوری از نگاه زنان ایرانی ساکن ملبورن (استرالیا). مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، شماره ۴ سال ۲۱.
۵. وکیلی، ه. (۱۳۹۵). جنبش های نوپدید معناگرا: یک تهاجم فرهنگی جهانی. مجله مطالعات معنوی جنبش های نوپدید معناگرا.
۶. وکیلی، ه. (۱۳۹۶). آسیب شناسی معنویت گرایی نوپدید در ایران. مجله اندیشه.
۷. <http://www.tabnak.ir/fa/news>. بازبایی از خبرگزاری تابناک، کد خبر: ۵۲۰۰۴۶.